

Asia: VN/23899/2023

Arviomuistio päästökauppadirektiivin toimeenpanosta - Uusi EU:n fossiilisten polttoaineiden jakelua koskeva päästökauppa

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua EU:n fossiilisten polttoaineiden jakelun päästökauppaa koskevasta arviomuistiosta työ- ja elinkeinoministeriölle. Finnwatch pitää uutta, muun muassa tieliikenteeseen ja rakennusten erillislämmitykseen kohdistuvaa päästökauppaa tarpeellisena ja ilmastopoliittisesti merkittävänä. Uusi päästökauppa kattaisi Suomessa merkittävän osan niin sanotun taakanjakosektorin päästöistä, jotka ovat olleet EU:n nykyisen päästökauppajärjestelmän ja muutenkin riittävän hintaohjauksen ulkopuolella. Samalla Finnwatch haluaa korostaa, että näin laaja-alaisella uudistuksella on väistämättä merkittäviä vaikutuksia kansalaisten oikeudenmukaiseen kohteluun. Siksi on erittäin tärkeää, että järjestelmän käyttöönotto valmistellaan huolella ja avoimesti.

Siinä missä EU:n alkuperäinen päästökauppajärjestelmä on johtanut merkittäviin päästövähennyksiin erityisesti energiantuotannossa, ei sen ulkopuolisia päästöjä esimerkiksi liikenteessä ole saatu kunnolliseen laskuun. Merkittävä taustasy sille on ollut riittämätön päästöhinnointelu. Arviomuistion mukaan bensiinin ja dieselin verotus on reaalisesti keventynyt viimeisen vuosikymmenen aikana. Uusi hallitus on päättänyt vauhdittaa tätä ilmastotavoitteiden kannalta takaperoista kehitystä entisestään laskemalla polttoaineveroa sekä keski- ja suuripäästöisten autojen ajoneuvoveroa.

Tästä syystä Finnwatch pitää tärkeänä sitä, että nykymuotoisen polttoaineveron rinnalle saadaan uusi hinnoittelumekanismi, joka edes unionin tasolla takaa päästövähennystavoitteen saavuttamisen. Vaikka tällainen kahden päällekkäisen ohjauskeinon käyttäminen liikenteen päästövähennyksiin ei ole teoreettisesti siisti tai hallinnollisesti yksinkertainen järjestely, vaikuttaa melko selvältä, ettei nykytasoinen polttoainevero riitä saavuttamaan tarvittavia päästövähennyksiä eikä poliittista valmiutta säätää tarvittavista kiristyksistä ole.

Suomen tulisi vakavasti harkita mahdollisuutta kansalliseen laajennukseen, jolla päästökauppa saataisiin kattamaan myös sellainen fossiilisten polttoaineiden käyttö, joka ei suoraan sisälly soveltamisalaan, mutta jolta osin kansallinen laajentaminen on mahdollista. Tämä toisi polttoaineiden käytön osalta maa- ja metsätalouden, kalastusala, vesiliikenteen, raideliikenteen ja päästökauppaan kuulumattoman ilmailun uuden päästöhinnittelun ja päästökauppajärjestelmän laskevan katon piiriin. Kansallisen laajennoksen käyttöönotto olisi perusteltua paitsi ilmastopoliittikan kattavuuden myös hallinnollisen yksinkertaisuuden vuoksi. Direktiivi sallii näiden varsinaisen soveltamisalan ulkopuolisten toimialojen ja toimintojen kustannusten kompensoimisen, mutta suoran kompensoinnin sijaan mahdolliset tukitoimet tulisi kohdentaa siirtymän nopeuttamiseen ja oikeudenmukaisuuden varmistamiseen siten, ettei ilmastopoliittisen hintaohjauksen tehoa heikennetä.

Arviomuistion mukaan uusi päästökauppajärjestelmä toisi Suomelle vuosittain noin puoli miljardia euroa huutokauppatuloja, joista Suomi voi maksaa osuutensa EU:n uuteen ilmastotoimien sosiaalirahastoon. Muilta osin päästökaupalla kerättävien varojen käytöstä säädetään päästökauppadirektiivissä, jossa on listattuna lukuisia määriä hyväksytyjä käyttökohteita. Jotta päästökaupan ohjaava vaikutus ei vesitetä, tulee välttää tukia, jotka kompensoivat yrityksiin kohdistuvia kustannuksia. Yritysten tulee viedä kustannukset hintoihin, jolloin päästöjen ja päästöhinnittelun vaikutus heijastuu mahdollisimman selvästi loppukuluttajille asti.

Suomen tulisi kohdistaa keräämänsä varat ilmasto-oikeudenmukaisuutta vahvistaviin kohteisiin. Tällainen olisi erityisesti päästökauppadirektiivin hyväksytyihin käyttökohteisiin sisältyvän kaikille kansalaisille maksettavan ilmasto- tai hiiliosingon käyttöönotto. Sillä voitaisiin kompensoida kansalaisille arjen kustannuksien nousua ilman, että ilmastopoliittisen hintaohjauksen teho kärsii. Useissa tutkimuksissa on suositeltu hiiliosingon käyttöönottoa. Suomessa hiiliosinkoa on pitänyt esillä Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (<https://vatt.fi/-/polttoainevero-ei-suomessa-kohdistu-erityisesti-pienituloisiin>). Talouspolitiikan arviointineuvoston tuoreessa taustaraportissa (<https://talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/talouspolitiikan-arviointineuvoston-taustaraportti-tasapalautus-tehokkain-tapa-hyvittaa-polttoainekuluja-pienituloisille/>) hiiliosinkoa pidetään tehokkaimpana tapana kompensoida nousevien päästöveroisten vaikutuksia.

Hiiliosingon käyttöönoton lisäksi on arvioitava vähäpäästöistä siirtymää nopeuttavien täsmätoimien tarvetta. Sekä liikenteen että lämmityksen osalta uuden päästökauppajärjestelmän käyttöönotto tulee kytkeä hankkeisiin, joissa selvitetään energia- ja liikenneköyhyyden yleisyyttä ja ehkäisyä Suomessa. Myös kansallinen ilmastopaneeli on tunnistanut hankkeessaan tarpeen energiaköyhyyden indikaattoripohjaiseen seurantaan (<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/10/ilmastopaneelin-raportti-3-2021-sahkoistuvan-yhteiskunnan-vaikutukset-oikeudenmukaisuuteen.pdf>). Arviomuistiossa polttoaineen hinnan nousun oikeudenmukaisuusvaikutusten arvioiminen jää kuitenkin hyvin suppeaksi: siinä lähinnä tyydytään toteamaan, että suurituloiset kuluttavat selvästi enemmän polttoainetta.

Öljylämmitteisten pientalojen lämmityskustannukset voivat arviomuistion mukaan nousta noin 300 euroa vuodessa. Arviomuistion mukaan vuonna 2018 kahden alimman tuloviidenneksen osuus

öljylämmitteisistä kotitalouksista oli 41 prosenttia. Sittenkin tämä osuus on “todennäköisesti kasvanut, kun investointeihin kykenevät ovat hyödyntäneet erilaisia tukitoimia”. Arviomuistiossa todetaan lisäksi, että “pienituloisin ryhmä on todennäköisesti alttiimpi merkittävistä energian hinnanmuutoksista johtuville taloudellisille ongelmille”. Olisikin hyvin tärkeää, että tällaisten kotitalouksien valmiuteen tehdä lämmitystaparemontteja kohdistettaisiin jatkossa erillisiä toimia. Esimerkiksi energianeuvontaan ja lämmitystaparemonttien tukiin kohdistuneita leikkauksia olisi syytä uudelleenharkita.

Huutokauppatulojen lisäksi Suomi saa myös käytettäväkseen oman osansa EU:n ilmastotoimien sosiaalirahaston varoista. Kansalliset suunnitelmat sosiaalirahaston varojen käytöstä (NSCP) tulee toimittaa kesäkuussa 2025. Kattavan ja osallistavan valmistelun varmistamiseksi valtioneuvoston tulisi käynnistää Suomen kansallisen suunnitelman valmistelu ajoissa kuulemalla laajasti eri sidosryhmiä, jotta varojen käyttö on läpinäkyvää, sosiaalisesti hyväksyttävää ja oikeudenmukaisuutta edistävää.

Arviomuistiossa tuodaan esiin mahdollisuus kansallisesta lykkäyksestä. Finnwatch katsoo, ettei Suomen tule hyödyntää tätä mahdollisuutta, sillä se viivästyttää sekä lisääntyvän päästöhinnon vaikutusta että heikentää valtiontaloutta. Sosiaalirahaston maksut on maksettava, vaikkei päästöoikeuksia huutokaupattaisi.

Leipola Lasse
Finnwatch ry